

Vizuális észlelés a Herculesben

Június végén, július elején már magasan a DK-i égen látható a Hercules, a nyárelő egyik jellegzetes csillagképe. Az ekkor legrövidebb éjszakák és a kései sötétedés miatt az óriási területű csillagkép összes érdekes objektumát egy-két este lehetetlen végignézni. A csillagászat iránt érdeklődő, de nem gyakorló észlelő, műkedvelő többnyire az M13-at is magában foglaló trapézt ismeri leginkább. Most válasszunk egy délről északra vezető utat, amely nagyjából végigvezet a csillagképen, bár annak csak nyugati oldalát érinti. Ilyen célirányos megfigyelési tervet természetesen bárki kedvére összeállíthat a rendelkezésére álló csillagtérkép, távcső és szabadidő függvényében. De mint korábban, most is csak a gyakorlati megfigyelésre, annak értelmes céljaira szeretném felhívni a figyelmet!

Induljunk el tehát délről, ahol az alfa Ophiuchi $2^m,0$ magnitúdós csillaga mellett 5^0 -ra a csillagkép határán találjuk az alfa Herculit. A $3^m-4^m,0$ közötti fényváltozásokat produkáló főcsillag szabadszemes változóként és egyben kettős (sőt hármas) csillagként ismert. A jó leképzésű 50/540-es kisrefraktorok már $54\times$ -esnél felbontják a szép szíkontrasztú kettőst, (a színeket jegyezzük fel), 10 cm-rel pedig megkísérelhető a távolabbi $11^m,0$ társ felbontása is.

Az alfa Oph--alfa Her vonal nagyjából egyszer meghosszabbítva Ny-ra -- közben figyeljünk egy jellegzetes törtvonalú csillagsorra -- könnyen azonosítható környezetben találjuk az S Her Mira-változót. Maximumfényessége ugyan csak augusztusban várható, de már június végén könnyen elérhető lesz kistávcsövekkel is (VA 6). Észlelésénél az U Cyg-hez hasonlóan legalább $20\times$ -os nagyítás ajánlott a közeli 64-es (6,4 magnitúdós) összehasonlító miatt. Fényességbecslését a vöröses szín miatt rövid rápillantásokkal vagy extrafokálisra állított okulárral próbáljuk meg.

A nagyléptékű keresőtérképen vagy normál csillagtérképen látható (s fent említett) csillagsor felső, ÉNy-i végén található az ST 2115 Her (16593+1501) kettős, amely ugyan nyílt, de erősen eltérő komponenseivel próbára teszi a Micar kategóriájú távcsöveket is.

Ezután nyugatra további kb. egyszeres távolságban megtaláljuk az omega Her-t, amely szintén kettős (sőt hármas) csillag. Az AB komponens ($1''$ -re $12^m,0$ -s társsal) amatőrtávcsővel nem bontható, de a $11^m,0$ -s társ $28''$ -re már könnyen elérhető 10--11 cm-es műszerrel.

Továbbhaladva nyugatra, 3^0 -nyira a 49 Ser jelzésű (de még a Herculesben található) csillaggal kezdődő kis függőleges csillagsor rávezet az IC 4593 planetáris ködre. Ez 15--20 cm-es távcsővel akár városi éj mellett is elérhető objektum, amennyiben módunk van közvetlen fényektől mentes helyről észlelni. A 49 Ser (ST 2021) könnyű kb. $4''-5''$ -es, alig eltérő kettőscsillag.

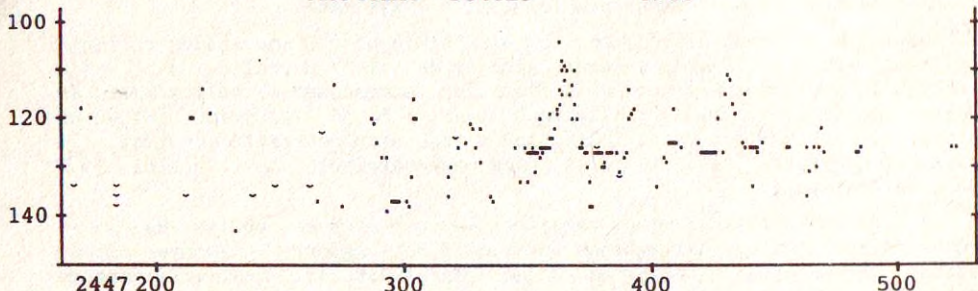
A csillagkép nyugati oldalán északra haladva a gamma--béta Her csillagai mentén egy ismert változó, az U Her (VA 11) és egy viszonylag halvány magányos galaxis kínálkozik megfigyelésre. Utóbbi az NGC 6181, egyike a 20 cm-es távcsöveknek is komoly kihívást jelentő ködöknek (fényessége $11^m,8$, mérete $2' \times 0,8$).

A gamma--béta Her kb. másfélszeres meghosszabbításában ÉK-re két $7^m,0$ körüli csillag tözsomszédságában keressük meg ezután az NGC 6210 planetárist. Ez a $9^m,6$ összfényességű köd alig marad el a jóval híresebb M57 Lyra "gyűrűsködtől", ráadásul annál kompaktabb objektum. Nehezen hihető, de 8

cm-es távcsővel is megfigyelhető. A térkép szerint két kettőscsillag is látható a planetáris környezetében. Ezek a könnyű ST 2087 (16405+2346) és az ST 2094 (16421+2336), amely hármascsillag, de AB komponense (1^m.3) még éppen bontható a 11 cm-es Miccarral! Próbáljuk ki, igaz-e....

Továbbhaladva és a térképet is kontrollálva a 39 és 51 Her között majdnem félúton található az AH Her Z Cam típusú változó (VA 11), a változósészlelők egyik legtöbbször keresett nyári programcsillaga. Keresését 15–20 cm-es távcsővel és a fent VA 11 atlással próbáljuk meg (a kék eruptív fűzet térképe használhatatlan). Összehasonlító 15^m.3-ig alkalmasak a határfényesség kontrollálására.

AH HER 164025 1988

A trapéz két alsó csillaga a zéta Her és az epsilon Her, mindkettőt érdemes felkeresni! A Zéta valódi binary (ST 2084) felbontása minimum 15 cm-es távcsővel, 300x-os nagyítással, kitűnő (nyugodt) légkör mellett remélhető... A PA korrekt becslése a rendkívül rövid 34 éves keringés miatt szükséges. Az epsilon Her-t beállítva keressük elő a már említett VA 6-os változótérképet, melynek 12. oldalán megtaláljuk az RV Her-t, egy rendkívül könnyen felkereshető csillagot. Ezzel egy halványabb mirát (júliusban már ismét halványodik) követhetünk távcsövünk teljesítményének határáig... Kár, hogy a csillagról nincs komolyabb AAVSO d vagy e térkép is forgalomban.

Az M13 környékén is érdemes szétnézni! A látómezőben ugyanis alig fél fokra ott van az NGC 6207 GX, amely ugyan csak 11^m.3 fényes, de megtalálása kétségtelenül sikerélmény egy jó 15–20 cm-es távcsővel. A keresésnél az M13-at (min. 100x-ossal) a LM-ből ki kell zárni, különben a halvány galaxis észrevehetetlen marad. Ugyancsak az M13 és a mellette lévő két fényes csillag, valamint az említett VA 6 segítségével másodpercek alatt beállítható az augusztusi maximuma felé lassan fényesedő W Her (mira), tőle kb. fél fokkal északra pedig az UU Her, amely kistávcsöves SRD változó.

A Herculesben két Messier-gömbhalmazon kívül van még egy kisebb, kevésbé ismert és észlelt gömbhalmaz, az NGC 6229. Ezt az 52 Her-től (kettős, sőt hármascsillag ez is!) alig 2°-kal É-ra, két 7^m.5 csillag szomszédságában találhatjuk meg. Meglepő, de igaz, hogy igen jó égnél a mindössze 8^m.8 fényességű gömbhalmaz már 5 cm-es távcsővel megpillantható! Felbontásához azonban az ötször ekkora amatőr távcsövek teljesítménye is kevésnek tűnik...

A csillagkép további érdekes látnivalóihoz és a gondtalan nyári észleléshez sok jó eget kívánok!

PAPP SÁNDOR